

Apie atstovavimą subnacionalinio lygmens interesams Europos Sąjungoje

2007 m. gruodžio 20 d. Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute (VU TSPMI) vyko šio instituto doktoranto Deivido Vijeikio disertacijos „Subnacionalinio lygmens interesų atstovavimas Europos Sąjungoje“ gynimas. Disertacijos gynimo posėdyje dalyvavo gynimo tarybos pirmininkas VU TSPMI Europos studijų katedros va-

dovas prof. habil. dr. Jonas Čičinskas, tarybos nariai VU TSPMI prof. habil. dr. Alvydas Jokubaitis, Lietuvos karo akademijos prof. habil. dr. Gediminas Vitkus, VU TSPMI docentas dr. Alvidas Lukošaitis bei disertacijos oponentai VU TSPMI docentas dr. Vitalis Nakrošis ir Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos instituto prof. dr. Liudas Mažylis, taip pat kiti instituto bendruomenės nariai ir svečiai.

Renginio pradžioje Deividas Vijeikis pristatė savo disertaciją – atskleidė jos tikslą, uždavinius ir atlikto tyrimo išvadas. Pagrindinis disertacijos tikslas – ištirti, aprašyti bei paaikškinti subnacionalinio lygmens vietą ES valdymo sistemoje. Šio tikslo siekta analizuojant atstovavimo subnacionalinio lygmens interesams ES lygmeniu procesą ir subnacionalinio lygmens subjektų įtaką ES lygmeniu priimamiems sprendimams. Pasirinkto klausimo sudėtingumas sąlygojo būtinybę naudoti tam tikrus šį tyrimą ribojančius kriterijus. Siekiant išvengti neapibrėžtai išplėstų tyrimo ribų, disertacijoje buvo tirta tik subnacionalinio lygmens institucijų (o ne visų galimų subnacionalinio lygmens subjektų) įtaka ES lygmeniu priimamiems sprendimams, nagrinėjant vieną konkretų ir istoriškai tęstinį atvejį – ES pamatinių sutarčių keitimą ir Europos Konstitucijos rengimą bei priėmimą. Šio konkretaus empirinio atvejo pasirinkimas buvo sąlygotas to, kad: a) tokio atvejo nagrinėjimas suteikia galimybę įvertinti, ar subnacionalinio lygmens institucijos turi realių galimybių daryti įtaką ES priimamiems sprendimams ne tik kasdienės politikos klausimais, bet ir meta- arba istoriniais integracijos sprendimais; b) šiuo atveju galima gana aiškiai ir viena reikšmiškai identifikuoti bei operacionalizuoti subnacionalinio lygmens institucijų interesus (net ir imant visas 27 ES valstybes nares), nes jie dažniausiai išreiškiami pristatant tam tikras konsoliduotas pozicijas (per bendras deklaracijas, rezoliucijas, nuomones, valstybių narių pozicijas); c) pasirinkto atvejo tyrimas apima labai konkrečias istorinio laikotarpio ribas: nuo XX a. devintojo dešimtmečio vidurio (aiškiai iškeltas subnacionalinio lygmens svarbos ES klausimas) iki 2004 m. (TVK priimta Europos Konstitucija); d) dėl svarstomų klausimų svarbos subnacionalinis lygmuo buvo suinteresuotas aktyviai veikti ir atstovavimui savo interesams išnaudoti visas įmanomas strategijas (atstovavimo interesams kanalus ir priegos prie sprendimų priėmimo ES lygmeniu taškus); e) gana tiksliai galima įvertinti atstovavimo subnacionalinio lygmens institucijų interesus

efektyvumą – vienareikšmiškai įvardijant, kiek buvo atsižvelgiama į subnacionalinio lygmens institucijų siūlymus.

Disertacijoje buvo atskleista, kad nė viena iš trijų pagrindinių pasirinktų teorijų – neofunktionalizmas, tarpvyriausybiskumas, daugialygio valdymo teorija – nagrinėjančių Europos Sąjungos valdymo sistemos funkcionavimą, visiškai nepaiškina subnacionalinio lygmens įtakos ES sprendimų priėmimui.

Atliktas tyrimas parodė, kad priegigos taškų skaičius atstovavimo subnacionalinio lygmens institucijų interesams efektyvumui nėra lemiamas ir greičiausiai yra sąlygojamas kitų veiksnių. Vadovaujantis tyrimo metu gautais rezultatais išskirtos trys pagrindinės tokios santykinės sėkmės priežastys: a) politiškai palanki situacija ir valstybių narių, ES institucijų atvirumas subnacionalinio lygmens problematikai; b) aiškiai mobilizuotas atstovavimas subnacionalinio lygmens institucijų interesams; c) gana aiškaus lyderio atstovavimo interesams procese buvimas.

Disertacijoje buvo padaryta išvada, kad tarpregioninių organizacijų susilpnėjimas po Regionų komiteto įsteigimo ir svaresnių įrodymų, kad joms kaip nors reikšmingiau pavyko paveikti priimamus sprendimus viršnacionaliniu lygmeniu trūkumas neleidžia teigti, kad tarpregioninės organizacijos yra vienas esminių atstovavimo subnacionalinio lygmens interesams būdų. Kita vertus, gana didelis tokių organizacijų skaičius ir sąlyginai aktyvus dalyvavimas visuose sutarčių keitimo, Konstitucijos rengimo procesuose neleidžia ir visiškai paneigti šių organizacijų svarbos. Taigi ypatingas vaidmuo šioms organizacijoms teko ir gali tekti ateityje konsoliduojant (mobilizuojant) įvairių subnacionalinio lygmens veikėjų pozicijas, vėliau jas viešai deklaruojant bei perduodant į ES lygmenį. O štai ES valstybės narės disponuoja labai aiškia vartų saugojimo galia (veto taškais), galinčia užkirsti kelią subnacionalinio lygmens interesams patekti į ES lygmenį – dalis subnacionalinio lygmens iniciatyvų tiesiog užgęsta „juodojoje dėžėje“. Ir net jei ši veto tašką galima apeiti per tiesioginį (formalų ar neformalų) atstovavimo interesams kanalą, kuris yra gana silpnas, čia susiduriama su dar vienu nacionalinių vyriausybių veto tašku – vienbalsišku galutinių sprendimų priėmimu TVK. Ši vienbalsiškumo sąlyga iš principo lemia, kad vienintelis įmanomas susitarimas TVK – mažiausias bendras vardiklis, dėl kurio subnacionalinio lygmens institucijoms sunku tikėtis kardinalių savo statuso ES valdymo sistemoje pokyčių ateityje.

Dar vienas atlikto tyrimo rezultatas – padaryta išvada, jog ES plėtra į Vidurio ir Rytų Europą, kur visos valstybės priskirtinos prie unitarinių ar decentralizuotų unitarinių, nors ir gerokai padidino subnacionalinio lygmens subjektų kiekį, jokių realesnių svertų trečiajam lygmeniui ES valdymo sistemoje nesuteikė. Greičiau atvirkščiai, didėjanti subnacionalinio lygmens subjektų kiekybė ir įvairovė gali kelti naujų problemų – mažėja galimybė subnacionalinio lygmens institucijoms susitarti dėl bendros pozicijos, kas yra vienas pagrindinių sėkmingo atstovavimo interesams veiksnių ES valdymo sistemoje. O subnacionalinis lygmuo, nepaisant jame veikiančių subjektų kiekybės ir strateginės pozicijos (arčiausiai paprastų piliečių; apie 75 proc. visų politikų yra įgyvendinama subnacionaliniu lygmeniu), yra silpniausias visos ES valdymo sistemos lygmuo, turintis labai ribotas galimybes paveikti sprendimų priėmimą viršnacionaliniu lygmeniu.

Autoriui, pristatęs savo disertaciją, pasisakė darbo oponentai prof. dr. Liudas Mažylis ir doc. dr. Vitalis Nakrošis. Abu oponentai pagyrė disertantą už empiriškai įdomų bei aktualų darbą, kaip darbo pranašumus pabrėždami atstovavimo subnacionalinėms (regioninėms, vietinėms) institucijoms rengiant pamatines Europos Sąjungos sutartis (t. y. priimant *meta* sprendimus) analizės mokslinį naujumą. V. Nakrošis atkreipė dėmesį, kad disertacijos analizės pagrindas yra daugialygio valdymo *požiūris*, kuris papildomas svarbiausiais Europos integracijų *teorijų* (tarpyvriausybių santykių teorijos ir neofunkcionalizmo) teiginiais, todėl suabejojo, ar nebūtų teoriškai pagrįsta daugialygio valdymo *požiūrį*, kuris labiau tinka sisteminio lygio analizei, papildyti minėtomis „makrolygio“ *teorijomis*, kurios labiau tinka supersisteminio lygio analizei, remiantis Peterson (1995), Rosamond (2000). L. Mažylis atkreipė dėmesį, kad vengimas disertacijoje tyrinėti visų 27 valstybių atveju įvairovę lemia, jog daugelyje darbo vietų tikrovė atspindima akivaizdžiai nepakankamai – ypač tai pasakytina apie santykių tarp subnacionalinių ir nacionalinių institucijų analizės svarbą.

Reaguodamas į oponentų pastabas D. Vijeikis nurodė, kad disertacijos teorinis analizės pagrindas buvo vadinamasis daugialygio valdymo požiūrio pirmasis tipas, kuris pritaikomas ir supersisteminio lygio analizei. Antrasis tipas šiuo atveju būtų pritaikomas kur kas sunkiau ir palyginamas su neofunkcionalizmo ir tarpyvriausybių santykių išvalgomis bū-

tų kur kas problemiškesnis. Disertacijoje buvo siekiama parodyti ir įvertinti subnacionalinio lygmens svarbą ES valdymo sistemoje ir pasitelkus šio tyrimo rezultatus įvertinti trijų gana skirtingų teorinių požiūrių į ES valdymo sistemą teiginius, todėl oponento pasiūlymas „apverstinas“ – remiantis atliktos analizės rezultatais, daugialygio valdymo požiūrio įžvalgomis būtų galima papildyti neofukcionalizmo ir tarpvyriausybinių santykių teorijas, kurios subnacionalinio lygmens atžvilgiu nėra labai eksplicitiškos ir už tai iš dalies kritikuotinos.

Komentuodamas oponento pastabą dėl vengimo disertacijoje tyrinėti visų 27 valstybių atvejų įvairovę, D. Vijeikis pažymėjo, jog svarbiausias darbo tikslas kaip tik buvo surasti atvejį, kurį pasitelkus galėtų būti įvertintas bendras visų 27 valstybių dalyvavimas / nedalyvavimas atstovavimo interesams procese. Tačiau praktikoje labai sunku nustatyti subnacionalinio lygmens institucijų pozicijas konkrečiu klausimu (išskyrus galbūt federacinių valstybių atvejus). Vien tik kiekvieno tipo atstovų analizė galėtų pateikti gana iškreiptą vaizdą – tyrimo rezultatai labai priklausytų nuo konkrečios valstybės pasirinkimo, pavyzdžiui, unitarinių valstybių ES yra net dvylika.

Gynimo posėdyje dalyvavę tarybos nariai kalbėjo, kad sumanymas iširti, ar subnacionalinis lygmuo kaip nors pasireiškia ten, kur iš principo jam formaliai netgi nepriklauso to daryti, atrodo kiek rizikingas, bet užtat drąsus ir vertas dėmesio apsisprendimas. Prof. habil. dr. J. Čičinskas pasidomėjo, kiek atliktas tyrimas aktualus Lietuvai, nes mūsų šalyje savivalda yra labai menka.

Atsakydamas į šį klausimą, disertantas pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 metais patvirtino Vidinės decentralizacijos ir dekoncentracijos koncepciją, kurioje buvo numatyta iki 2006 m. demokratizuoti apskritis. Įgyvendinusi šią reformą, Lietuva būtų tapusi decentralizuota unitarinė valstybė. Deja, šiuo metu demokratizuoti apskritis yra atsakyta. Galima konstatuoti ir tai, kad Lietuvoje iki galo nėra išspręsti nei apskričių, nei savivaldos reformavimo klausimai. Sprendžiant šiuos klausimus, tikėtinas regioninio ir vietos savivaldos lygmenų stiprėjimas, o tai leistų tikėtis aktyvesnio šių lygmenų dalyvavimo formuojant ES viešąją politiką, įskaitant ir „rutininius“ ES viešosios politikos formavimo atvejus. Disertacija galėtų padėti suprasti ir analizuoti subnacionalinio lygmens dalyvavimą ES valdymo sistemoje.

Pasibaigus viešai diskusijai, politikos mokslų gynimo taryba surengė slaptą posėdį, kuriame įvertino ginamą disertaciją. Gynimo taryba, įvertinusi Deivido Vijeikio disertaciją, nutarė suteikti jam socialinių mokslų srities politikos krypties daktaro laipsnį.

VITALIS NAKROŠIS